

Participació política alcoverenca a les eleccions al Congrés dels Diputats 1890 - 1923

Si la dedicació del Butlletí als temes polítics ha estat fins ara escassa, també ho ha estat pel que fa a l'època contemporània. Les eleccions són com el termòmetre dels pobles. D'aquí l'interès que té estudiar-les. Joan Cavallé es proposa en el present treball afrontar un període poc conegut i amb una característica important: el debat sobre la validesa democràtica d'uns resultats interferits per tupinades, compra de vots i caciquisme. De pas que coneixem el que va passar, repassem fets interessants d'aquest període com l'associacionisme, la crisi del Casino el 1901 o la vaga general de 1918.

Quan els historiadors del futur facin repàs dels dos darrers segles, podran valorar en la seva justa mesura el paper que hi han jugat les eleccions, les quals no tan sols proporcionen informació sobre l'evolució política, en la mesura que són un instrument fonamental d'accés al poder, almenys en aquest tros de món que anomenem Occident, sinó que a més constitueixen una de les millors fonts per analitzar l'estat d'ànim, el canvi ideològic, les il·lusions i les frustracions de la comunitat que hi participa.

En aquest treball, que forma part d'un estudi més ampli sobre el tema (1), hem recollit els resultats alcoverencs de les eleccions al Congrés dels Diputats en el període comprès entre 1890, data en què fou restablert el sufragi universal, fins a 1923, inici de la Dictadura de Primo de Rivera. Els resultats els hem extrets de les pròpies actes electorals conservades a l'Arxiu Municipal d'Alcover (AMA), del "Boletín Oficial de la Provincia" (BOPT) i, supletòriament, de la premsa coetània (2). Així mateix, per a algunes informacions generals hem fet servir l'estudi de J. Molins sobre el període comprès entre 1890 i 1936 (3). Val a dir, però, que la lectura que hem fet dels resultats no vol ser exclusivament conjunturalista, sinó que pretén trobar-hi allò que podríem anomenar les constants electorals alcoverenques. Alhora, en la mesura que el vot és un reflex d'altres fenòmens històrics, aquest estudi ve a ser un complement interessant per a la història local d'aquest període. Per últim, la realització d'un estudi d'aquesta mena en un poble petit i en un districte rural forçosament ha de tenir interès per a l'estudi general de l'època, a causa de les informacions i consideracions que aporta a aspectes com la manipulació del vot, l'actuació dels partits i els candidats, etc.

EL SISTEMA ELECTORAL I EL DISTRICTE VALLENC

Sobre els 33 anys que ens hem fixat com a marc, ha caigut sovint l'acusació que els resultats electorals no són representatius a causa de les moltes irregularitats comeses. Això ens fa estudiar-los amb una altra perspectiva, per veure fins a quin punt hi havia manipulació, però sense desconsiderar-los. En altres paraules, la poca fiabilitat del sistema no ens l'hem presa com a premissa, sinó com a tesi a demostrar. D'aquí que els resultats els donem amb totes les reserves.

La llei electoral de 1890, i després la de 1907, establien el sufragi universal per als homes majors de 25 anys. L'Estat estava dividit en districtes, la majoria dels quals havia d'escollir un sol diputat, la qual cosa en la pràctica esdevenia un sistema majoritari que impedia a l'oposició d'obtenir representants. La norma era l'alternança dels dos partits en el poder, el conservador i el liberal, sense gaires possibilitats per a les altres tendències: regionalistes, republicans, carlins, socialistes, etc. Normalment, el govern tenia el seu propi candidat en cada districte i el normal era que aquest guanyés, sobretot si tenim en compte que els alcaldes eren de designació

---

governativa i que influïen força en el procés electoral, fins al punt que era el mateix consistori qui designava els membres de les meses electorals (4), punt aquest darrer que serà canviat a la llei de 1907 (5).

En aquella època, Alcover pertanyia al districte electoral de Valls, que integrava 24 pobles de les actuals comarques de l'Alt i el Baix Camp, el Tarragonès i la Conca de Barberà (6). El cens electoral del districte oscil·lava al voltant de les 10.000 persones (7) i el d'Alcover ballava entre els 700 i els 800 electors (8), cosa que venia a representar entre un 7 i un 8% del conjunt del districte. Aquest districte tenia dret a escollir un sol diputat, motiu pel qual les candidatures solien reduir-se a una opció dinàstica i una altra de contrària, a fi de concentrar el vot. Aquesta estructura funciona gairebé perfecta entre 1899 i 1923, amb molt poques excepcions. En canvi, anteriorment a aquest període, potser perquè no estava consolidada l'estructura del vot, la presentació de candidatures era més variable.

SOBRE ELS PARTITS I ELS CANDIDATS

L'anàlisi dels resultats electorals ens permet extreure algunes conclusions sobre la implantació i influència que els diversos partits tenien a Alcover. Alhora, però, el coneixement d'algunes particularitats referides a aquests partits i als seus candidats ens permetrà entendre millor aquells resultats.

En primer lloc cal observar que, tot i que els partits eren llavors sensiblement diferents als actuals, podien distingir-se'n, com avui, de dues menes. Eren majoria els que anomenem "partits de quadres" o, encara més exactament, "de personalitats". No existien, per a aquests, varietables estructures de partit. Hi havia persones amb prestigi i influències i cadascuna d'aquestes persones era part d'un teixit de relacions que arribaven fins als càrrecs minicipals, els jutges o els majors propietaris dels pobles. Al darrera solia haver-hi, a més, algun diari. Però la predominància d'aquesta mena de partit —que era el propi dels grups dinàstics, liberals i conservadors— no pot amagar l'existència d'un altre tipus acostat a allò que avui en diríem "de masses", del qual podria ser exponent el republicanisme, amb unes bases aliades, unes reunions periòdiques, uns comitès, etc., encara que el comportament era, com en els altres casos, bàsicament personalista.

El personalisme era, de fet, una de les característiques bàsiques d'aquest període electoral, cosa que venia afavorida pel sistema del candidat únic. Tan importants com les mateixes campanyes eren les pre-campanyes, en què es decidien els candidats de cada sector. Després, un cop decidits, era qüestió de cercar-los avaladors en cada poble i de muntar-los una bona imatge. La campanya tenia en aquest sentit dos vessants. Un consistia en cercar el suport dels sectors influents de cada indret, perquè els afavorissin amb la seva opinió, però també perquè els fessin costat fora dels ressorts estrictament legals. Un exemple de com se cercava aquest suport entre els càrrecs el tenim en la següent carta (encara que referida a

---

eleccions senatorials) adreçada per un tal Josep Pallerols, de Montblanc, a l'alcalde d'Alcover, Antoni Català Serra:

Amigo Antonet; espero de tu bondad te servirás entregar hoy mismo la adjunta carta a los Señores Ramon Trullás ó en su defecto á D. Rugelio y te quedaré muy agradecido (8 bis).

Por otra parte, espero me dirás lo que te conviene por las próximas Elecciones para Senadores, yo tengo 3 ó 4 amigos que también lo serán tuyos, escribe o bajaré.

Hicieron al Marqués (9) una Putada (10).

Un exemple de com aquestes influències eren decisives a l'hora de decantar el vot el tenim en una notícia referida a les eleccions municipals de 1893. A Alcover va guanyar la candidatura republicana, que va obtenir tres regidors, contra un de liberal i un de carlí. El corresponçal a Alcover del diari "El Francolí" explica:

Débese hacer constar que el actual alcalde, elegido en las anteriores elecciones municipales por la mayoría republicana de este Ayuntamiento, ha hecho en esta última elección, causa común con los monárquicos, poniendo en juego todo el elemento oficial y cuanto estuvo a su alcance para derrotar la candidatura republicana (11). En el mateix article es ressalta el paper jugat pel rector també a favor dels monàrquic. Per tal de veure quines eren les possibilitats d'intervenció d'aquesta gent ens remetem a l'apartat que dediquem al frau electoral.

Juntament a les influències, però, els candidats havien de comptar amb una bona imatge, que caldria vendre en visites pels pobles com les que realitzaren a Alcover els candidats Comerma el 1893 (12), Torres el 1896 (13), Mir el 1901 (14) o Reventós el 1907 (15). Cal tenir present que, en la mesura que les candidatures responien a conxorxes partidàries, sovint es podia presentar en un districte un candidat que no hi tenia res a veure. Així, l'aspirant carlí de 1891 pel districte vallenc era l'asturià Juan Vázquez de Mella, el que comptava amb el sector republicà el 1914 ... el diputat provincial barceloní R. Guerra del Río i el 1903-1905-1907 els conservadors van presentar Salvador Canals, de San Juan de Puerto Rico. Per aquesta raó la presentació de candidats originaris de la zona va considerar-se en un moment determinat com un important esfer electoral. Aquest és, precisament, un dels principals atractius de la candidatura del liberal Albert Dasca, de qui es deien coses com aquesta: *Votad a quien tiene enclavadas en la comarca todas las fincas que posee. Votad a quien tiene intereses arraigados en el distrito (16).* En el mateix diari on s'inseria això es deia que els liberals sempre havien optat per gent del país (Castellet, Ballester, Orga, Dasca) i que l'única vegada que no ho havien fet (1905, amb Wesolowski) havien perdut. Els anys següents confirmarien aquesta tendència.

Un altre exemple de la influència personal en el decantament del vot i del freqüent recurs dels candidats a cercar el suport d'altres càrrecs polítics el tenim en les eleccions de 1893. En aquestes, el liberal Ballester s'enfrontava al conservador Comerma. Malgrat que tot podia fer preveure —com s'esdevingé, però per molt poc, en el districte— la victòria del liberal, el qual ja havia guanyat a la convocatòria de 1891, les coses no van anar així a Alcover. Aquí, Comerma va vèncer àmpliament i ho va aconseguir perquè en la seva campanya havia comptat amb el suport de dos polítics de prestigi i d'adscripció absolutament distinta: el liberal picamoixonenc Orga i el republicà barberenc Esplugas (17), en aquell moment diputats provincials que havien aconseguit una clara victòria a Alcover a les eleccions a la Diputació de l'any anterior. De fet, des de 1892 a 1901 Alcover segueix amb fidelitat els consells del propietari de Picamoixons, que també ho era d'Alcover (18), fins i tot en els casos en què no es presentava personalment. Si en aquest fet hi havia prestigi o es tractava d'un exemple de caciquisme és quelcom que veurem més endavant. Sigui com sigui, observem com el 1899, en què el candidat dinàstic no comptava amb el suport d'Orga, Alcover li va girar l'esquena, cosa que possibilità l'única victòria alcoverenca d'un republicà. En canvi, a Valls —i això que Orga es presentava com a “propietari vallenc”— no va guanyar en cap de les dues ocasions en què va presentar-se.

Ja hem dit que els republicans, tot i que també basaven les seves candidatures en personalitats, es diferenciaven dels dinàstics pel fet que tenien una estructura de partit que, en el cas d'Alcover, està ben documentada. Cosme Vidal ja va referir-se a la força que havia tingut el republicanisme a Alcover (19) i Plàcid Vidal recorda l'ambient d'aquell centre republicà que hi havia davant de casa seva (20). El 1891, probablement a causa d'haver-se reinstaurat el sufragi universal, es constitueix el Centre Republicano Democrático d'Alcover, amb seu al carrer St. Jaume, 7, del qual el fabricant tèxtil Valero Homs va ser el primer representant conegut (21). Aquell mateix any, els republicans ja van aconseguir uns bons resultats a les eleccions a Corts. I l'any següent, a les eleccions provincials, gairebé van igualar-se a la candidatura dinàstica: 364 vots pel republicà Esplugas contra 391 del liberal Orga (22). L'any 1893 es constata l'existència perfectament organitzada d'un comitè local d'Alcover del partit federal, presidit per Josep Barberà Cervelló (23). Aquest mateix any, els republicans guanyen a les municipals, malgrat el paper jugat per l'alcalde (24). L'activitat dels republicans està igualment documentada en anys posteriors, en què es reuneixen i realitzen actes de propaganda electoral. El febrer de 1897, a l'Assemblea popular republicana que té lloc a Reus, hi assisteixen delegats del Centre Republicà Democràtic d'Alcover i del comitè d'Unió Republicana, també d'Alcover (25). El 1899, quan els republicans tornen a ser presents a les eleccions a Corts, a Alcover es constitueix el comitè de Fusió Republicana, que presideix Francesc Ciuró Domènech (26). El 1901 participen activament en la campanya de Mir. La premsa diu que va

---

haver-hi caliu (27). A les eleccions, però, el sector federal va retreure's i el candidat republicà va haver-se de conformar amb el suport de Fusió Republicana que, amb tot, a Alcover era un suport considerable. A partir d'aquest moment deixem de tenir notícies dels republicans alcoverencs i això potser pugui relacionar-se amb la baixa de vots que aquesta opció experimentarà a partir d'ara. La posterior revifalla del vot republicà, a partir de 1914, no pot associar-se a l'existència d'un centre republicà local, sinó a altres entitats, com la Cooperativa Agrícola, que no tenia res a veure amb l'actual, puix que aquella agrupava jornalers amb finalitats professionals però també recreatives i culturals. La Cooperativa Agrícola —l'antiga— va ser fundada el gener de 1901 i el seu local era al carrer Major. L'any 1903, l'Ajuntament va intentar clausurar-la, cosa que no va aconseguir. El 1904 comptava amb 150 socis i n'era president Jaume Canella Barberà. Sabem, per exemple, que el 1907 va fer campanya pel candidat solidari (28). El 1909 va participar en el XII Congrés de la Federació Agrícola Catalano-Balear, representada per Pere Papiol Ferré i Josep Roig Tomàs (29). El 1910, n'era president Antoni Pàmies Giné i el 1914 tenia de secretari Joan Girona Miret, un dels fundadors del Centre Republicà. El 1916, almenys, encara existia (30). Una altra entitat de vinculació laboral era la Unión Arrendataria y Jornalera, que va promoure la vaga de 1918, presidida per Josep Altès i de la qual era secretari Jaume Magrané (31).

Pel que fa als dinàstics, encara que no tinguessin, com ja hem vist, una estructura de partit al darrere, sí que hi havia entitats de caràcter social que els donaven suport. Un exemple de com a nivell local es reproduïa la lluita política el tenim en el Casino d'Alcover. L'entitat havia estat fundada el 1861, estava situada a ca Cosme i el 1904 comptava amb 120 socis (32). El 1901 hi va haver un escàndol considerable arran de l'estrena a Madrid d'*Electra*, el drama de Pérez Galdós, que va motivar manifestacions irades dels sectors clericals. L'èxit popular va fer que l'obra ràpidament fos adoptada en el repertori de diverses companyies, una de les quals va ser contractada pel Casino alcoverenc. Tanmateix, la intervenció dels sectors dretans del poble, segons sembla amb l'ajut del candidat liberal Orga, van fer que la companyia se'n desdís. A l'últim, però, una altra companyia va representar-la i la funció va convertir-se, segons el començament d'"El Porvenir", en un acte de protesta *contra los Pantojas de la localidad* (33). De resultes d'aquell fet, un grup de socis va deixar el Casino i va constituir el Cercle d'Amics (34).

A part la influència en entitats purament recreatives, que tanmateix era influència ideològica, els propietaris alcoverencs van començar a organitzar-se com a tals. Així, com a exemple, tenim que el 1905 va constituir-se una entitat anomenada La Defensa de la Propiedad Rural, que el 1910 encara existia (35). Semblantment, durant la vaga de 1918 hi havia una Mutua de Propietarios que vetllava pels interessos d'aquest sector social (36).

Ni dels carlins ni dels regionalistes no tenim gaires notícies referides a la seva presència a Alcover. Els carlins tenien una certa implantació en el districte, però, donats els resultats obtinguts a les eleccions de 1891, van optar per donar suport als dinàstics en les següents convocatòries, llevat del 1907, en què votaren el candidat solidari. El pes electoral d'aquest grup no és fàcil de calcular. Tanmateix, fixem-nos que els 100 vots obtinguts per Vázquez Mella el 1891 són similars a la diferència entre els obtinguts pels candidats solidaris de 1907 i 1910 (el 1907, en què comptaven amb el suport carlí, Raventós obté 353 vots, mentre que el 1910, sense el suport carlí, Rahola n'obté 244). El 1908 Alcover és escenari d'una important concentració carlina però no sembla que comptés amb gaire participació local (37). La pervivència d'aquest corrent d'opinió en el poble pot deure's a l'existència d'un nucli tradicionalista més o menys organitzat, del qual només tenim algunes referències a la premsa (38), alhora que ens consta la influència personal del dirigent vallenc Avellà sobre alguns sectors d'Alcover (39).

Per últim, els regionalistes van començar a tenir una presència electoral el 1907, amb la Solidaritat Catalana. Després de l'experiència d'aquesta convocatòria i la següent, l'electorat regionalista local va seguir votant els candidats liberals. El 1918, en què el candidat republicà obté el suport explícit de la Lliga, sembla que a Alcover els electors regionalistes voten el conservador i això ens fa pensar que potser no hi havia una estructura prou organitzada d'aquell partit. El 1919 s'obre a Alcover el Centre Autonomista, al carrer del Rec, 10, del qual van ser primer president i secretari, respectivament, Joan Roca i Josep Domingo (40). Però aquest fet no va modificar gaire els resultats ni la tendència de vot dels regionalistes alcoverencs. Dóna la impressió que sempre que el candidat opositor del districte és un republicà, el vot regionalista alcoverenc es desplaça cap al dinàstic, per molt que la Lliga hagi acordat donar suport al republicà, com el 1918, o abstenir-se, com el 1923.

SETZE CONVOCATÒRIES ELECTORALS

A les primeres eleccions convocades després del restabliment del sufragi universal, les de 1891, pel districte de Valls es van presentar quatre candidatures, probablement perquè tothom volia mesurar la seva força: el liberal oficial Gabriel Ballester, el liberal reformista Frederic Pons Montells, el carlí Juan Vázquez Mella i el republicà possibilista sarraenc Joan Palau Generès. En el conjunt del districte va guanyar Ballester (encara que a Valls triomfava el republicà i a Montblanc el carlí). A Alcover també guanya àmpliament el liberal oficial i, a més, és de destacar-hi un percentatge republicà que se situa més de cinc punts per sobre del percentatge que aquest candidat obté en el districte, cosa que deu significar una interessant presència d'aquest sector en el poble, com ja hem vist en referir-nos als partits.

A les convocatòries següents, sigui per les dificultats d'obtenir la victòria, sigui per la disgregació el 1894 de la Unió Republicana, en el districte vallenc no es presenta cap candidat opositor i això redueix la disputa a candidats dinàstics, per la qual cosa no poden extreure-se'n gaires conclusions ideològiques i sí, en canvi, sobre els ressorts electorals. A les eleccions de 1893 s'enfronten el conservador Andreu Avel·lí Comerma i el liberal Ballester. En el conjunt del districte guanya Ballester però a Alcover la victòria és per a Comerma, cosa que s'explica, com ja hem vist abans, pel suport que li van prestar el liberal Orga i el republicà Esplugas. A les eleccions de 1896 només es presenta el liberal tarragoní Torrès Jordi: tot i amb això, a Alcover es denuncia una tupinada. A les eleccions de 1898 torna a presentar-se Torres Jordi, però ara el candidat oficial dels liberals és Orga i, a més, es presenta el conservador Comerma. La victòria, en general, és per Orga (encara que a Valls guanya Comerma). La particularitat alcoverenca és que Orga gairebé monopolitza el vot (un 89'6%).

Després de la crisi de les colònies, es convoquen les eleccions de 1899, i ara a la candidatura del conservador Federico de Ramón es presenta l'alternativa del republicà federal Josep A. Mir Miró. Malgrat que en general guanya el dinàstic, el republicà obté un bon resultat i a Alcover fins i tot la victòria (afavorit per una baixa participació). Això serà el motiu perquè a partir d'ara es tendeix a un únic candidat dinàstic contra un únic candidat opositor. Així, a les eleccions de 1901 els liberals tornen a apostar per Orga i el republicans per Mir. Guanya Orga, encara que les forces estan bastant igualades. Però a Alcover la victòria del liberal és àmplia, cosa que concorda amb el paper que ja hem dit que jugava Orga i amb una sèrie de denúncies d'irregularitats que ja veuem.

El 1903, el candidat dinàstic és el conservador Salvador Canals i el republicà és Andreu Homs. El resultat torna a ser ajustat a favor del dinàstic però a Alcover la superioritat de Canals es veu complementada per un inexplicable descens del vot republicà, que concorda amb la manca de notícies sobre organitzacions d'aquesta ideologia. El panorama es manté a les eleccions de 1905, encara que, excepcionalment, es presenten tres candidatures: el conservador Canals, el liberal Joan Wesolowski i el republicà Mario Méndez Bejarano. La victòria general del primer es veu afavorida pel caràcter foraster del liberal. D'altra banda, s'aferma el baix vot republicà alcoverenc.

Les eleccions de 1907 són les eleccions de la Solidaritat Catalana, a la qual donen suport republicans, regionalistes i carlins. El candidat solidari vallenc és el regionalista Manuel Raventós Domènech, que a Alcover obté el suport de la Cooperativa Agrícola, de la coral La Dàlia i de personalitats com Joan Andreu. La victòria del solidari sobre el conservador Canals és àmplia en el districte i menor a Alcover. El 1910, malgrat que la Solidaritat està trencada, sota el seu esperit es presenta per Valls el regionalista P. Rahola, que s'enfronta al liberal Albert Dasca. Ara el resultat s'inverteix i, naturalment, la diferència a favor del dinàstic és major a Alcover que en

---

el conjunt del districte. Les causes d'aquest canvi respecte de 1907 es poden deure al traspàs del vot carlí cap al cantó dinàstic, al decandiment general de l'esperit solidari, a la personalitat del candidat dinàstic i a les irregularitats que, segons la premsa, es van cometre.

El 1914, el liberal Dasca, a més de rebre el suport dels dinàstics, rep també el de la Lliga, en virtut del pacte Dato-Cambó. La candidatura opositora és la del radical R. Guerra del Río, que només obté el vot republicà. Contràriament a altres ocasions, però, la victòria del dinàstic a Alcover és per menor diferència que en el districte.

El 1916 es produeix un altre enfrontament inusual, ara entre dos liberals: Dasca i Anselm Guasch. El major dretanisme del segon fa que no tan sols els regionalistes, sinó també amplis sectors republicans (els federals), donin suport al veterà diputat. La candidatura opositora de Fabra es queda només amb el suport dels radicals i això els dóna molt pocs vots, cosa que fa pensar que el vot republicà del districte, i molt especialment l'alcoverenc, era en bona part federal. Amb tot, hi ha denúncies d'irregularitats.

El 1918 torna a produir-se un enfrontament entre un dinàstic i un opositor, en aquest cas el conservador L. Morenes i el republicà Joan Esplugas, que rep el suport regionalista. Ara els resultats són molt igualats, lleugerament a favor d'Esplugas, però a Alcover guanya el conservador. Un altre enfrontament similar es produeix el 1919, entre el conservador Colom i el regionalista Rendé, però ara la presència d'un tercer i inhabitual candidat, el socialista Zaragoza, fa que el vot radical se'n vagi cap a aquest i això permet la victòria del dinàstic. A Alcover guanya malgrat que el socialista no té cap vot, cosa que corrobora la manca de suport alcoverenc a les opcions radicals. El 1920 l'enfrontament és entre el conservador Colom i el regionalista Maristany; però ara sense un tercer candidat en lliça, el candidat opositor obté la victòria, cosa que no s'esdevé a Alcover. Per últim, el 1923 s'enfronten de nou el liberal Dasca i el republicà P. Robert, amb l'abstenció anunciada dels regionalistes. Això fa que, en general, la victòria sigui per al dinàstic. Tanmateix, l'elevada participació alcoverenca, que podem situar en més d'un 90%, ens fa pensar en algun tipus d'irregularitat.

LEGITIMITAT I FRAU ELECTORAL

Els resultats electorals —a la consideració dels quals hem dedicat l'apartat anterior— no són una dada que per si sola ens informi de la realitat política en el període estudiat. Ja ens havíem referit abans al desprestigi de què en general gaudeix aquest sistema. I hem vist, també, algunes denúncies concretes i algunes suposicions nostres de frau electoral. La qüestió és, però, si hi ha alguna forma d'objectivitzar o, almenys, relativitzar les dades. En cas contrari ens abocaríem a opinions com la de González Seara (41), per qui els resultats estaven preparats i per tant és inútil voler-los interpretar.

Efectivament, és un fet que en aquella època la participació política s'entenia (l'enteniien els governants, és clar) com un sistema de dalt a baix, de manera que els governs sempre aconseguïen un parlament fidel. Els canvis de govern no es produeixen per canvis en el parlament, sinó al revés. Les crisis polítiques provoquen crisis de govern i el nou govern convoca eleccions per legitimar-se. En cada elecció —i això ja ho hem vist abans— el govern tenia el seu propi candidat en cada districte, el qual solia guanyar. Molts autors insisteixen que fins i tot les eventuais victòries dels candidats opositors han estat previstes pels governants, amb la intenció de fer més creïble el sistema. Per aconseguir els seus propòsits, els governants empraven diversos sistemes, alguns dels quals ja hem vist referits a Alcover, des de la compra de vots (recordem el cas de les eleccions de 1910) a la tupinada (com va denunciar-se de les eleccions de 1896). Ara bé, és evident que el control sobre els resultats no podia ser absolut i això ho podem fonamentar en la següent reflexió.

Des de 1907, les victòries dels candidats opositors sobre els dinàstics en el conjunt de Catalunya no són l'excepció, sinó la norma, de vegades aplastant (el 1910, per exemple, contra 14 diputats dinàstics, n'hi ha 30 d'opositors; i el 1918 són 11 i 33, respectivament). Si bé en el conjunt de l'Estat aquests resultats es dissolen, no sembla possible que l'hegemonia opositora a Catalunya fos preparada pel govern i més aviat ens decantem a pensar que aquí s'havia aconseguit un alt nivell d'apropiació democràtica del sistema que, donada la seva força, el govern tolerava, amb tots els entrebancs possibles, naturalment, i contrapesava amb els resultats de les altres zones de l'Estat.

El districte de Valls, amb tot, era encara un districte bàsicament fidel (només tres victòries dels opositors en un total de 16 convocatòries), motiu pel qual cal pensar que les forces dinàstiques devien abocar-hi tots els recursos per conservar-hi l'hegemonia. En un repàs d'aquelles setze convocatòries, observem les següents anomalies pel que fa a Alcover:

La primera irregularitat denunciada és la que té lloc a les eleccions de 1896, amb el liberal Torres Jordi com a únic candidat. En aquesta ocasió, el corresponal a Alcover del diari republicà "El Francolí", amb el títol d'*El gran escándalo*, escriu: *Este pueblo, absolutamente federal (42), vió venderse al diputado conservador don Pedro A. Torres (43) el Ayuntamiento en pleno, pero el pueblo le desautorizó y fue al retrainimiento en absoluto, dando así una significada lección de dignidad política a sus representantes. A pesar de que nadie emitió su sufragio, mas que los individuos del Ayuntamiento y sus subordinados, el escrutinio verificado en la mayor soledad, dió por resultado ciento setenta y tres votos, los cuales al llegar a la cabeza de distrito se habían convertido ya en "cuatrocientos seis". El pueblo protesta indignado, no de esta farsa electoral, que ya preveía yendo al retrainimiento, sino de que ésta se haya llevado a cabo por quienes ocupan el sillón en el Municipio gracias al mismo pueblo que así*

---

se le burla y escarnece. No dudamos de que nuestros amigos sabrán tomarse el desquite cuando convenga, sustituyendo por hombres probos y consecuentes los que hoy les han resultado "grilla" (44). Ens trobem davant d'un cas evident de tupinada, l'únic que hem trobat denunciat a Alcover en aquest període. Malgrat que una acusació com aquesta no pot ser demostrada, l'elevat nombre de vots obtinguts per un candidat sense cap oponent ens fa pensar que l'acusació no va desencaminada. I molt més si tenim en compte que el mateix candidat, a les eleccions de 1898, només obté 17 vots, de la qual cosa es dedueix que no devia ser un personatge gaire prestigiat. Cal recordar que en aquella època la tupinada era ben possible perquè les meses eren integrades per alcalde i regidors.

La segona irregularitat denunciada, i en aquest cas origen de polèmica, és la que es refereix a les eleccions de 1901, en què el liberal Orga, al qual eren tan addictes els alcoverencs, s'enfrontà al republicà Mir. En una extensa carta publicada pel diari "El Porvenir", de Valls (45), el senyor F. de P. Madrenas, que havia estat apoderat del candidat republicà en el col·legi alcoverenc de l'Hospital, enumera una sèrie d'irregularitats que van des de l'abús caciquista a la vulneració de la llei, les quals fan exclamar al relator que allò *no es un pueblo de España sino del Riff*. A causa de l'extensió del text, en resumim les observacions:

1r. El jove Lluís Escoté Tell (46) repartia vals metàl·lics a l'antesala del col·legi electoral a favor del candidat Orga. Ens trobem, doncs, davant d'un cas de compra de vots.

2n. El veí Francesc Pàmies (47), a qui qualifica de *cacique electoral*, acompanyava grups d'electors a votar i hi restava fins que no havien emès el vot.

3r. El secretari de l'Ajuntament, Sr. Roig, va amenaçar l'apoderat si persistia en les seves protestes.

4t. La candidatura d'Orga estava impresa *sobre papel cartulina de color agarbanzado, muy recio, reluciente, y de tacto especial*, per evitar el secret de vot.

5è. L'alcalde, els regidors i el jutge es dedicaven a buscar els electors i els acompanyaven al col·legi *cual rebaño de mansos corderos*. En aquesta situació es trobaven els electors que vivien a l'edifici de l'ex-convent, de propietat municipal, que van votar en la majoria de casos amb la papereta descoberta. Semblantment, els guardatermes o l'agutzil havien incitat a tots els que depenien d'alguna forma de municipi a votar per la candidatura d'Orga.

A part d'aquestes denúncies, F. de P. Madrenas n'enumerava d'altres de menor importància (vot d'un dement, presència d'un elector amb un *bastón monumental*, manca d'impresos, presència a l'interior del local d'un guarda uniformat) i explica el clima de crispació i violència, fomentat segons ell pels carlins i per les autoritats, clima que culminà en l'agressió

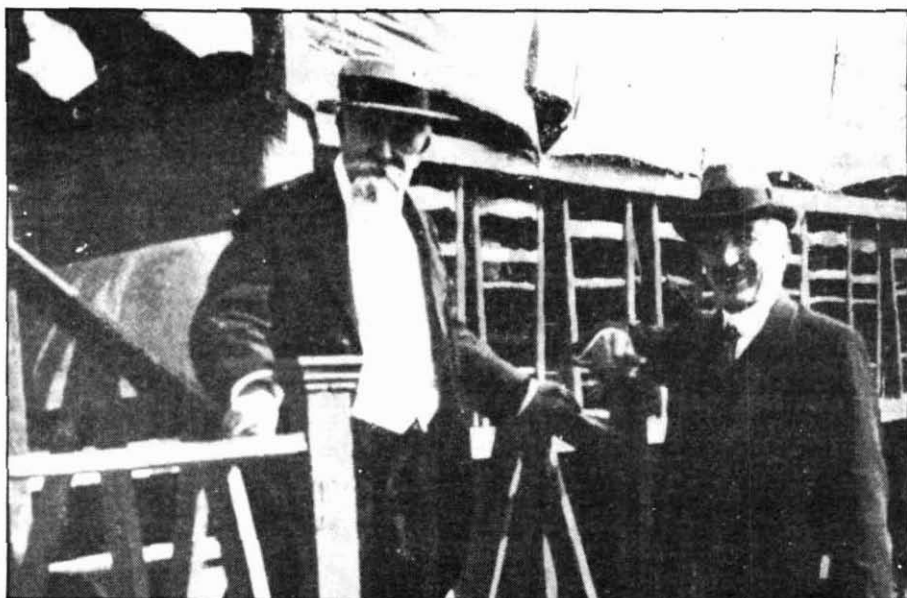
amb arma blanca que va patir quan sortia del col·legi (identifica un dels agressors com a Jeroni Rosich Girona, que havia estat a presó per haver assassinat son cunyat) i que, segons ell, havia estat instigada pel jutge.

Davant d'unes acusacions d'aquesta mena, evidentment, la resposta no es podia fer esperar i arribà en forma de carta signada per Pau Pàmies Escuté i publicada al diari vallenc "La Actualidad" (48). En un estil culte i amb intenció irònica, el replicant es mofa del denunciant i l'acusa, a ell de visionari i al seu escrit de libel. Pàmies es refugia en l'honestetat rural i en això pretén fonamentar la seva rèplica, la qual, però, té escassos arguments. Argumenta, en primer lloc, que Madrenas va poder-se quedar en el col·legi malgrat que els seus poders eren *papel mojado* i això ho explica com a mostra de bona voluntat per part dels membres de la mesa. Igualment, se li va donar certificació de l'escrutini i se li va permetre fer constar en acta les seves protestes. La legalitat, per tant, es respectava. I no tan sols això, sinó que quan va sortir, *asustado V. de su propia sombra*, va ser l'alcalde mateix qui el va ajudar. Pel que fa a les queixes d'il·legalitats, segons Pàmies, no són tals. Res, per exemple, no impedeix que els electors, *sean o no caciques*, puguin entrar en un col·legi electoral. I res no impedeix, tampoc, que un dement o els pobres que viuen a l'ex-convent votin, si estan inscrits al cens. Per últim, afegeix: *Lo que no supimos ver los electores de este pueblo fue el color agarbanzado de las candidaturas del señor Orga*.

Deixant de banda les diferències d'estil i les acusacions mútues de manca de respecte, el cert és que les acusacions del republicà no són en el fons desmentides per aquell que, suposem, deu ser monàrquic. Ni la compra de vots (probablement l'acusació més greu), ni tampoc la vulneració del secret de vot (ja que el fet més destacable no és que fossin de color acigronat, sinó que fossin diferents i, molt especialment, que fossin de desigual tacte) són desmentides per Pau Pàmies. Amb habilitat en l'ús de la paraula, el replicant pretén que tothom pot entrar en el col·legi electoral, però ell sap que el cas no és aquest, sinó que un dels electors hi entrava repetidament acompanyant —i, per tant, vigilant— el vot d'altres electors. La conclusió en aquest cas sembla clara. Si les acusacions d'"El Porvenir" no haguessin estat contestades, podríem pensar que es tractava d'exageració. Però si ho han estat, i ho han estat d'aquesta manera, sense desmentir-les realment, sembla clar que tenien prou fonament.

La compra de vots era una pràctica habitual a l'època. En un article publicat a "La Crónica de Valls" de l'any 1916 (49) es fa una repassada dels vots comprats pel candidat Anselm Guasch en tot el districte, el valor dels quals s'estima en deu duros cada un. Naturalment, el vot comprat havia d'anar acompanyat de la vulneració del secret de vot i això s'aconseguia bé obligant a votar a la vista o bé amb paperetes diferenciades, com en aquest cas. Per últim, l'actitud caciquista tenia en aquella ocasió una força molt especial si tenim en compte que, per diversos procediments

com els abans esmentats, el sentit del vot podia ser conegut. En aquella ocasió, els monàrquics van estar a punt de ser derrotats per primer cop en el districte, cosa que potser s'hauria aconseguit si a Alcover no hi haguessin hagut aquestes irregularitats.

A l'esquerra Comerma i a la dreta Dasca, que van ser diputats el primer pel partit conservador i el segon pel liberal. Dasca va ser el més votat a Alcover durant el període que estudiem. (Fot.: Blasi).

Cap de les acusacions que hem trobat en anys posteriors no és tan sucosa com la de 1901 i, en tot cas, vénen a confirmar que els comportaments il·límits persistien. Així, el 1910 el diari reusenc "Foment" denuncia compra de vots a Alcover a favor de Dasca (50). I el 1916 es fa una denúncia formal davant del jutjat (51). Encara que no en coneixem el contingut, la denúncia devia anar en contra de Dasca perquè "La Crónica de Valls", diari que li era afecte, el defensa així: *allí (Alcover) se encuentran más facilidades que en otras partes para la "prueba". Porque sabido es que de Alcover suelen salir los testigos amaestrados de que se aprovecha un abogado de Valls (52) para las suyas. En Alcover residen todos los "Pasterons" que con éste o con otro apodo, son testigos "Pathe": todo lo ven, todo lo saben (53)*. L'última acusació que hem trobat es refereix a les eleccions de 1920 en què, curiosament, els acusats de compra de vots a Alcover són els regionalistes (54), curiós perquè precisament a Alcover van ser derrotats. Fem constar aquestes tres últimes denúncies sense que tinguem, però prou elements per demostrar-les o refutar-les. En canvi, més fàcilment demostrable és la irregularitat que degué cometre's el 1923, que

---

es detecta per l'excés de participació, com ja hem vist abans, encara que no l'hem trobada denunciada enlloc.

De tot el que s'ha dit, es dedueix que les eleccions del període 1890-1923 estaven efectivament sotmeses a fortes pressions que anaven des del control del procés electoral (55) a limitacions de l'activitat dels grups opositors (56), influències caciquistes sobre els electors, compra de vots o tupinades. Aquests recursos, que segons els pobles podien ser utilitzats pels uns o pels altres, es posaven sobretot en marxa quan hi havia un alt nivell de competitivitat i d'uns pocs vots podia dependre una victòria. A Alcover, en concret, el fenomen apareix sobretot quan entren en escena els candidats liberals Orga i Dasca, que eren dos candidats arrelats al país i, per tant, amb moltes influències, capaços de mobilitzar càrrecs o propietaris locals. S'arriba amb això a un punt en què no se sap discernir on s'acaba el prestigi i on comença la pressió. En qualsevol cas, els alts percentatges que aquests dos candidats obtenen a Alcover revelen un entramat de complicitats, influències, clientelismes, amistats, interessos i, ja ho hem vist, il·legalitats.

VALORACIÓ DELS RESULTATS

Alta participació

El fet que en el districte vallenc només hi hagués un diputat en joc i que les candidatures opositores estiguessin força acostades a les dinàstiques, amb nuclis importants com Valls mateix, dóna lloc a una participació que sol oscil·lar entre un 65 i un 75% en situacions normals. La màxima participació es produeix en anys d'alta competitivitat, com és el cas dels anys de Solidaritat. Semblantment, la baixa participació sol produir-se en anys de baixa competitivitat, com el 1896, amb un sol candidat.

Alcover, en general, segueix la mateixa tendència participativa que el districte, amb les mateixes pujades i baixades, però amb quatre casos discrepants. D'una banda, el 1914, mentre en el districte la participació s'apropa al 70% a Alcover no arriba al 57%. Aquesta diferència és difícil d'explicar i fa pensar en el retraïment d'algun sector per causes que ens són desconegudes. Els altres casos, en canvi, són més fàcils d'entendre. Els anys 1901, 1920 i 1923, la participació alcoverenca va ser molt superior a la del districte i en un cas, el darrer, exageradament alta. Tots tres casos presenten un enfrontament entre un candidat dinàstic i un opositor i en tots tres l'excés de participació alcoverenca no indica major competitivitat que en el districte, sinó que l'augment de vot sempre beneficia només el candidat dinàstic. Pel que fa a l'any 1901, ja hem vist el que va passar. Pel que fa a 1923, Molins no s'està de qualificar el fet com de "suplantació de la voluntat de l'electorat" (57) en constatar com la major part de llocs on guanya Dasca ho fa amb percentatges excessivament alts, de vegades entre el 95 i el 100%.

Escorament a la dreta

Si ens prenem els resultats al peu de la lletra (o del número), ens adonem que en el districte vallenc solen guanyar els dinàstics i que, a Alcover en concret, els resultats els solen ser més favorables que en el conjunt del districte. Si simplifiquem les candidatures en un bloc dinàstic i un bloc opositor i prescindim dels anys en què només hi va haver candidats del primer (1893, 1896, 1898) o en què el sentit del vot va ser anormal (1916), ens adonem que mentre la diferència entre una opció i l'altra no és excessiva si prenem la demarcació en la seva globalitat (uns 13'5 punts de diferència), a Alcover esdevé notable (més del doble per als dinàstics). Això ens fa veure que dels vots alcoverencs —i d'algun altre lloc com Montblanc— depenia que els dinàstics obtinguessin la victòria en el districte.

Evolució del vot

L'evolució del vot alcoverenc coincideix, a grans trets, amb l'evolució que el vot experimenta en el conjunt del districte. Però es produeixen, almenys, sis discrepàncies que cal explicar per causes específicament locals: la victòria del candidat conservador el 1893, el monopoli de vots d'Orga el 1898, la victòria republicana el 1899, el baix percentatge republicà entre 1903 i 1905, la manca de suport regionalista als republicans el 1918 i l'alçada espectacular del vot liberal el 1923. D'alguns d'aquests fets, ja n'hem vist la causa; d'altres no la coneixem prou bé. En general, reflecteixen la influència dels prohoms liberals (Orga i Dasca) en el decantament del vot alcoverenc. El suport regionalista als dinàstics quan el candidat opositor no és el seu, també sembla una característica d'Alcover.

Conclusió

De totes les informacions que hem anat contrastant i de l'anàlisi que n'hem fet i del resum final, podem deduir que Alcover era un punt clau per a les forces dinàstiques. Efectivament, en el districte vallenc s'hi jugaven un diputat. A Valls, els republicans tenien força i, per contrarestar-los, els dinàstics havien de recórrer a alguns pobles grans, com Montblanc o Alcover. Quan la competitivitat entre el bloc dinàstic i el bloc opositor era molt alta i es podia preveure una derrota monàrquica, llavors acudien als pobles fidels i no dubtaven —perquè allí tenien les autoritats i les persones influents al seu favor— a recórrer a usos il·legals. Així doncs, Alcover proporciona vots supletoris a la candidatura dinàstica que li permeten obtenir l'acta en la majoria d'ocasions. Només tres vegades la victòria va ser opositora i això tan sols podia produir-se quan s'aliaven una sèrie de condicions: que el candidat dinàstic fos conservador i poc lligat al país i que el candidat opositor fos capaç d'aglutinar els vots republicans i els regionalistes.

JOAN CAVALLÉ BUSQUETS

RESULTATS ELECCIONS AL CONGRÉS DELS DIPUTATS 1890-1923
AL MUNICIPI D'ALCOVER I AL DISTRICTE DE VALLS (58)

1891

	Electors	Votants	%	Ballester	%	Vázquez	%	Palau	%	Pons	%	altres
Alcover	709	505	71'2	244	48'3	100	19'8	119	23'5	42	8'3	-
Districte	-	7541		3083	40'8	1819	24'1	1372	18'2	1263	16'7	4

Fonts: AMA. Eleccions 1891; DT 8 febrer; BOPT 7 febrer.

1893

	Electors	Votants	%	Comerma	%	Ballester	%	altres
Alcover	698	527	75'5	379	71'9	146	27'7	2
Districte	10357	7935	73'7	3949	49'7	3970	50	16

Fonts: AMA. Eleccions 1893; DT 10 març; BOPT 16 març.

1896

	Electors	Votants	%	Torres Jordi	%	altres
Alcover	729	409	56'1	406	99'2	3
Districte	-	5948	55'4	5835	98'1	113

Fonts: AMA. Eleccions 1896; DT 14 abril; BOPT 23 abril; LA 13 abril.

1898

	Electors	Votants	%	Orga	%	Comerma	%	Torres	%	altres
Alcover	709	455	64'1	408	89'6	26	5'7	17	3'7	4
Districte	-	7452	69'9	3799	50'9	2190	29'3	1463	19'6	6

Fonts: AMA. Eleccions 1896; DT 30 març; BOPT 31 març.

1899

	Electors	Votants	%	de Ramón	%	Mir	%
Alcover	724	345	47'6	154	44'6	191	55'3
Districte	-	5903	57'1	3180	53'8	2723	46'1

Fonts: AMA. Eleccions 1899; BOPT 19 i 20 abril; LA 18 abril.

1901

	Electors	Votants	%	Orga	%	Mir	%
Alcover	715	586	86'9	429	73'2	157	26'7
Districte	-	7506	67'7	4083	54'3	3423	45'6

Fonts: AMA. Eleccions 1901; BOPT 24 maig; LA 26 maig.

1903

	Electors	Votants	%	Canals	%	Homs	%	altres
Alcover	722	396	54'8	325	82	71	17'9	—
Districte	—	6408	60'7	3269	51	3085	48'1	49

Fonts: AMA. Eleccions 1903; BOPT 29 abril i 1 maig; DT 29 abril; LA 3 maig.

1905

	Electors	Votants	%	Canals	%	Wesolowski	%	Méndez	%
Alcover	789	628	79'6	342	54'4	226	35'9	60	9'5
Districte	—	8001	71'9	3330	41'6	2651	33'1	2020	25'2

Fonts: AMA. Eleccions 1905; BOPT 13, 14 i 15 setembre; LC 13 i 14 setembre; MOLINS vol. I, p. 44.

1907

	Electors	Votants	%	Raventós	%	Canals	%	altres
Alcover	819	680	83	353	51'9	327	48	—
Districte	—	8447	75'9	5156	61	3275	38'7	16

Fonts: AMA. Eleccions 1907; BOPT 24 i 25 abril.

1910

	Electors	Votants	%	Dasca	%	Rahola	%	altres
Alcover	804	701	87'1	452	64'4	244	34'8	5
Districte	10386	8722	83'9	4713	54	3838	44	171

Fonts: BOPT 11 maig.

1914

	Electors	Votants	%	Dasca	%	Guerra	%	altres
Alcover	—	456	—	304	66'6	149	32'6	3
Districte	—	7273	69'6	5402	74'2	1783	24'5	88

Fonts: BOPT 11 març; LCV 14 març.

1916

	Electors	Votants	%	Dasca	%	Guasch	%	Fabra	%	altres
Alcover	—	618	—	463	74'9	151	24'6	3	0'4	—
Districte	—	7613	71'3	5655	74'2	1326	17'4	575	7'5	7

Fonts: BOPT 13 abril; LCV 15 abril.

1918

	Electors	Votants	%	Morenes	%	Esplugas	%	altres
Alcover	—	571	—	418	73'2	151	26'4	2
Districte	—	7803	73'5	3745	48	3995	51'2	63

Fonts: BOPT 28 febrer; LCV 2 març.

1919

	Electors	Votants	%	Colom	%	Rendé	%	Zaragoza	%	altres
Alcover	—	536	—	297	55'4	234	43'6	0	0	5
Districte	—	6862	65'6	3378	49'2	2993	43'61	437	6'3	54

Fonts: BOPT 5 juny; LCV 7 juny.

1920

	Electors	Votants	%	Colom	%	Maristany	%	altres
Alcover	—	682	—	414	60'7	268	39'3	0
Districte	—	7897	72'5	3106	40'3	4022	50'9	87

Fonts: BOPT 23 desembre; LCV 25 desembre; MOLINS vol. I p. 196.

1923

	Electors	Votants	%	Dasca	%	Robert	%	altres
Alcover	—	767	—	602	78'4	165	21'5	0
Districte	9897	6036	61	4073	67'4	1825	30'2	138

Fonts: BOPT 1 maig; LC 1 maig; T 4 maig; MOLINS vol. I p. 219.

NOTES:

(1) Es tracta d'un estudi sobre l'activitat política alcoverenca en el període esmentat en el títol.

(2) Els títols i els abreuaments que utilitzem per anomenar-los són els següents: "Diario de Tarragona" (DT), "La Cruz" (LC), "Tarragona" (T) i "El Francolí" (EF), de Tarragona; "La Actualidad" (LA), "El Porvenir" (EP), "La Crónica de Valls" (LCV), "El Defensor de Valls" (EDV), "Solidaridad" (S) i "El Distrito" (ED), de Valls; i "Foment" (F), de Reus.

(3) Joaquín Mª MOLINS. *Elecciones y partidos políticos en la provincia de Tarragona. 1890-1936*, 2 vols., Diputació de Tarragona, 1985 (citat MOLINS).

(4) Normalment, una de les dues meses del municipi d'Alcover era presidida per l'Alcalde i l'altra pel primer Tinent d'Alcalde.

(5) Tot i amb això, no cessen d'haver-hi irregularitats en el tema. Un exemple el tenim en la denúncia que el 1917 van presentar Joan Barberà París i Sebastià Girona Vallverdú davant la Junta Provincial del Cens Electoral per il·legalitats comeses en la constitució de la Junta Municipal del Cens Electoral d'Alcover per al bienni 1917-1918. Entre les irregularitats hi havia que la reunió en què s'havien d'escollir els presidents es va intentar celebrar ocultament, que algunes designacions van ser il·legals, etc. AMA. Eleccions, 1917.

(6) L'Albiol, Alcover, Alió, Barberà, Blancafort, Bràfim, Conesa, els Garidells, la Masó, el Milà, Montblanc, Mont-ral, Nulles, Pira, Puigpelat, Rodonyà, Senant, Solivella, Vaïllmoll, Valls, Vilabella, Vilallonga, Vila-rodona i Vilaverd. És curiós que el municipi de la Riba, situat dins d'aquesta àrea, pertanyia al districte del Vendrell.

(7) 10.752 el 1893, 10.386 el 1910 i 9.897 el 1923, segons MOLINS, vol. I, p. 8.

(8) 698 com a xifra més baixa, el 1893, i 819 com a més alta, el 1907. Observem, doncs, que, a diferència del conjunt del districte, el cens electoral d'Alcover augmenta considerablement. Malauradament, no hem trobat les dades del cens pel que fa al període 1910-1923. Tenint en compte, però, el cens electoral de 1931, podem deduir que devia mantenir-se la darrera xifra d'electors citada.

(8 bis) Els germans Trullàs van ser els que van constituir l'empresa "Hidroelèctrica del Glorieta".

(9) En aquella època, tres marquesos tenien un pes polític a les nostres comarques: el conservador R. Morenes (marquès de Grigny), el carlí J. Suelves (marquès de Tamarit) i el liberal S. Samà (marquès de Marianao).

(10) AMA. Correspondència, 2 maig 1903.

(11) EF, 30 desembre 1893.

(12) ED, 14 febrer 1893.

(13) LA, 30 març 1896.

(14) EP, 8 maig 1901.

(15) S, 7 abril 1907.

(16) LCV, 28 febrer 1914.

(17) ED, 14 febrer 1893.

(18) Efectivament, Josep Orga posseïa una fàbrica de farina a Alcover, com assenyala Cosme Vidal a la seva monografia històrica (p. 51). En el Registre Fiscal d'Edificis i Solars de 1894 (AMA), figuren 8 cases d'Alcover al seu nom i a la Contribució Industrial de 1895 (AMA) consta que posseeix dues trituradores de 42 dm.

(19) La monografia de Cosme Vidal, publicada originalment el 1897, esmenta que el Centre Republicà Democràtic Federal en sos bons moments arribà a contar més de 400 associats que constituïren en la població una força política avassalladora (p. 53).

(20) Plàcid VIDAL. *L'assaig de la vida*, ed. Estel, Barcelona, 1934, espec. pp. 15-16 i 35.

(21) Altres membres fundadors de l'entitat van ser Josep Català Punsoda, Jesús L. Barrera i Joan Girona Miret. La poca documentació que es conserva del Centre (els estatuts i un inventari) formen part de l'Arxiu del CEA.

(22) EDV, 16 setembre 1892. Cap dels altres sis candidats no arriba als 100 vots.

(23) EF, 1 abril 1893. El comitè estava format per les següents persones: Josep Barberà Cervelló (president), Joan Rubert Climent (vice-president), Joan Català Canela (tresorer), Antoni Prats Nogués (comptador), Antoni Casanovas Brunet (representant), Joaquim Català Molné i Antoni Mallfrè Mas (secretaris), i Josep M. Ollé Tell, Esteve Brunet Girona, Sebastià Cesari Nogués, Dimas Català Miret, Pau Company Andreu, Francesc Llaboré Trilla, Francesc Madurell Papiol, Joan Molné Gener, Josep Agràs Matheu, Francesc Tell Vinadé, Antoni Brunet Girona i Nicolau Maimó Martorell (vocals).

(24) EF, 26 novembre 1893.

(25) Pel Centre Republicà Democràtic va assistir-hi Pau Tell Brunet i n'era suplent Josep Miró Brunet. Pel Comitè d'Unió Republicana el titular era Francesc Ciuró Domènech i el suplent Francesc Madurell Pujol. *Assemblea Popular Republicana de Reus. Celebrada los dia 20 y 21 Febrero de 1897*, Reus, s.a., p8).

(26) EP, 23 juny 1899. El comitè estava format per les següents persones: Francesc Ciuró Domènech (president), Esteve Domingo Asencio (vice-president), Joan B. Isern Garcia (tresorer), Josep Rosch Giné (secretari), i Francesc Madorell Papiol, Esteve Arnau Barberà, Pròsper Altés Ollé, Joan Miró Brunet, Francesc Tell Vinadé i Josep Sans Molné (vocals).

(27) Existeix, com a exemple, una petita recensió del míting republicà que va celebrar-se (EP, 8 maig 1901), del qual es diu que van assistir-hi unes vuit-centes persones. Van intervenir-hi el candidat Mir i els dirigents del partit Colom, Badia, Feliu (director d'"El Porvenir"), Casas, Esplugas (president accidental de la Diputació) i Gassol. Aquest darrer és Manuel de Gassol Gay, de ca Gassol, al carrer de Santa Marina, propietari alcoverenc llavors resident a Barcelona. La tradició republicana de la seva família venia emparada pel fet que Josep Gassol i Porta havia estat, el 1868, membre de la Junta local Revolucionària de Tarragona, després nomenat Governador civil de la província i president de la Junta Provincial Revolucionària (Antonio de MAGRIÑA. *Tarragona Siglo XIX*, Tarragona, 1901, 124 pp.).

(28) S, 7 abril 1907. Conta com el candidat Manuel Raventós va celebrar-hi una conferència sobre la vinya i les seves malalties.

(29) *Federació Agrícola Catalano-Balear. XII Congrés celebrat a la ciutat de Tarragona*, Tarragona, 1910, p. 226.

(30) Les dades referides a aquesta entitat han estat esporgades de diversos documents de l'AMA, bàsicament dels registres i enquestes d'entitats, de la Contribució Industrial (la Cooperativa tenia un cafè) i de la correspondència de l'època.

(31) Les dades referides a aquesta entitat procedeixen d'AMA. Correspondència, 1918. Hi ha, en concret, tres cartes de l'entitat sobre la vaga. Com és sabut, aquesta vaga va acabar amb l'assassinat del president de l'entitat.

(32) Dades extretes d'AMA. Cultura: Registres i enquestes d'entitats.

(33) EP, 4 maig 1901. Salvador Pantoja era un dels personatges de l'obra, representatiu de la beateria hipòcrita.

(34) Sobre la fundació del Cercle d'Amics s'havien donat diverses versions, coincidents en els aspectes generals però no en el detall. No va succeir, doncs, com deia el fulletó que va editar l'entitat amb motiu del seu 75 aniversari, sinó al revés. La constitució del Cercle no va ser un acte en defensa de la llibertat d'expressió i de la independència ideològica, com algú ha pretès, sinó un acte reaccionari precisament en contra de la llibertat i, a més, inspirat per una tendència política concreta. La versió que dóna Francesc Jové en la seva biografia de Lluís Escoté ("Butlletí CEA", 6 pp. 23-26) és més acostada a la realitat, amb l'excepció que l'obra no estava prohibida i que l'entitat on es va esdevenir no era La Dàlia, sinó el Casino.

(35) AMA. Cultura: Registres i enquestes d'entitats.

(36) AMA. Correspondència. 15 juny 1918.

(37) LC, abril 1908. Diu que van assistir-hi unes 8.000 persones. S'hi esmenten representacions de diversos indrets de Catalunya, però no es comenta que hi hagués ningú d'Alcover.

(38) F. de P. Madrenas, en un article publicat a LP, 25 maig 1901, es queixa de les pressions exercides pels carlins locals, referint-se a Alcover.

(39) Vegeu l'apartat dedicat al frau electoral.

(40) AMA. Correspondència, 28 maig 1919.

(41) Citat per Molins, I, p. 228.

(42) Recordem com a les eleccions municipals de 1893 havien guanyat els republicans.

(43) Era liberal, però dir-li conservador és una forma de tractar-lo de dretà.

(44) EF, 18 abril 1896.

(45) EP, 25 maig 1901.

(46) Lluís Escoté Tell en aquell moment tenia 25 anys. Era perit agrònom i son pare era un dels majors propietaris locals. Va ser un dels fundadors del Cercle d'Amics i, més tard, alcalde. Vegeu: Francesc JOVÉ I FERRÉ. *Biografies d'alcoverencs. Lluís Escoté i Tell (Lluís de l'Escoté)*, Butlletí CEA, 6 Alcover, 1978, pp.23-26.

(47) Va ser un altre dels fundadors del Cercle d'Amics.

(48) LA, 29 maig 1901.

(49) LCV, 15 maig 1916.

(50) F, 5 maig 1910. Citat per MOLINS, I, p. 73.

(51) AMA. Correspondència, 11 abril 1916.

(52) Entenem que deu referir-se a Avellà, dirigent carlí que havia donat el seu suport a l'aleshores diputat provincial Guasch, oposat a Dasca.

(53) LCV, 15 maig 1916.

(54) MOLINS, I, p.197.

(55) Vegeu notes 4 i 5.

(56) No ens hi hem referit perquè no afecten directament les votacions, però ens consten actuacions municipals de suspensió d'entitats i actes, com per exemple un míting a celebrar durant la campanya de 1907 (AMA. Correspondència, 18 abril 1907) i la Cooperativa Agrícola (AMA. Correspondència, 16 maig 1903), totes dues decisions sense efecte per ordre del Govern Civil.

(57) MOLINS, I, p. 254.

(58) Sovint, les diverses fonts no concorden. Nosaltres hem tendit a utilitzar les més completes i detallades.